

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 20. ФЕБРУАРА 1894.

ПЕСНИШТВО

РЕАЛИСТА

I

У млађано доба, кад бејаш пун жеља,
Имао сам знанца, беше слаба здравља,
Али, опет није бего од весеља —
Волео је увек гозбу да приправља.

Зими ретко смеде у шетњу изићи,
И ако је био на излазак вољан,
Болезан му тешка није дала ићи —
Био је болешљив, зимљив, костобољан.

Ја, знајући за то, ишао сам к њему,
Те сам, с њим и друштвом, старо вино пио,
Терали смо шалу, зборећи о свему —
Свакад сам, код њега, врло сретан био.

Имао је жену и лепу и младу
Те је и с њом, често, било речи лени'.
Гледећи им живот, сви гајасмо наду,
Да срећа у браку може дух да крепи.

Знавши да он, некад, многе шале знаде,
И да беше чувен са несташне злости —
Мољасмо га увек, кад се згода даде,
Те нам прича што год из своје младости.

И прича нам доста, из негдашњих дана,
Те смо, много ве е, с њиме сретни били.
Слушали смо, увек, с пажњом ђаволана,
А вино смо, увек, с миљем неким пили.

Свашта је казиво и нама и жени,
Ништа од ње није тајио ни крио.
„Што се,“ вели, „түһи, кад је збор о мени —
Знаде она добро какав сам ја био.“

И о њену миљу, што је за нас тајно,
Он је, покрај вина, причо врло живо.
Жена га, почесто, погледа очајно —
Ал је он, без бриге, причо и казиво.

Још памтим, што прича једно лепо вече,
Како није дуго неочењен осто.
„Слушајте да причам,“ са осмехом рече:
„Како сам, са шале, збиљским мужем посто.“

Тајити вам не ћу, да враг прави бејаш,
Морао сам увек све, потанко, знати;
Свакада се свему са милином смејаш,
А свакој сам сметњи хтео на пут стати.

Није што сам страстан, но ми беше жао,
То не могу никад одрећи ни крити,
Бејаш, до зла Бога, много радознао —
Свуд на сваком месту морао сам бити.

Све сам хтео знати, како је у ствари.
На цени ми беше тек истина чиста.
Хтео сам да прозрем и зла а и чари —
Бејаш, до зла бога, ватрен реалиста.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

До душе, сад патим, па тражим и бање —
 Ал ко би ме некад оставити мого?
 Прошао бих боље, да сам знао мање,
 Али не бих тада запамтио много.

Још, кад бејаш дете, свакада сам хтео,
 Што сам слуша кад год, да се с другим збило,
 Туђ сам удес и сам огледати смео
 Те ми се над главом много чудо свило.

Ако сам кад чито наше дичне песме,
 Ако сам кад чито о косовском боју,
 С кога Србин никад мировати не сме,
 Мориле су жеље страсну душу моју.

Хтео сам да будем, што је Милош био,
 Па жаљах, што рата са Турцима не би:
 Одмах би султана мачем распорио —
 Тако, у свом гневу, обећавах себи.

До душе се, с мене, не хте рат да води,
 Али ја се владах, како срце иште,
 Гледах да се срцу, ма друкчије, годи —
 Па, у своме дому, прављах позориште.

Ту сам често с друштвом, и пред децом малом,
 За новце и дугмад, срцу маха дао,
 Па сам, разуме се, уздизан и хвалом,
 Што сам, као Милош, јунак бити знао.

А кад, после, слушах за песника Бранка,
 Како се је пео уз плотове туђе —
 Ја немадох мира, ја немадох станка,
 Неки чудан немир у срце ми уђе.

Учах средњу школу и звах се седмаком;
 Живљах врло лепо са комшинком једном;
 Пажах се с њом давно, као са парњаком;
 Дивљах јој се лицу, а и срцу чедном.

Због ње, доста пута, преко плота скака':
 Једно да би знала колико је волим,
 Друго и због неких румених бресака,
 С којих нисам мого срцу да одолим.

Ал ме на том путу, кад сам у врт ишо,
 Њен мргудни отац из дворишта виде,
 Па нам беше тако неосетно пришо,
 Да ме, у мом бегству, мал' с плота не скиде.

Ја се ипак спасох, али она страда,
 Никуда јој, после, нису јадној дали;
 Никад више у врт није смела млада —
 Дуго смо је, после, робињом звали.

Ал и ја запамтих љутог оца њена.
 Одмах школској власти за мој преступ јави.
 Мишљах: биће мало оштрих опомена —
 Ал три дана, богме, бејаш сужањ прави.

А када се дигох до Велике Школе,
 Још радији бејаш сав свет да упознам —
 Хтео сам да сазнам и срећу и боле,
 Хтео сам сав живот на делу да дознам.

Ако сам кад каква страна дела чито,
 Па снивао буле, с њином бајном дражи,
 Одмах сам, пун жудње, у стварни свет хито,
 Да их жељно срце на делу потражи.

Кад их, при свој жељи, нисам мого наћи
 — Јер тад турског света међ' нама не беше —
 Не беше ми тешко по свом роду заћи,
 Да испуним жеље, што ме обузеше.

Молио сам сестре, или својте миле,
 Да ми годе срцу, да ми није жао,
 Те би се, по турски, платном забулиле,
 Да бих, на тај начин, срцу маха дао.

Због таквих их жеља, опет, често гоних,
 Те ношаху каткад дивно рухо зетско.
 Доста пута успех, па их на то склоних —
 Ни питао нисам јавно мњење светско.

С тога, више пута, кад се игре праве,
 Са пуним им срцем зборих и предлага',
 Да се у том руху и међ' светом славе —
 Та ми зетска ношња беше врло драга.

Када круг ми мисли постаде још већи,
 Још жељнији бејаш да све бодро пратим;
 Још жуднији бејаш нова знања стећи —
 Ништа нисам мого свом срцу да кратим.

Ако сам где чито, шта чињаху борци,
 Кад је оно преврат у Француској био,
 Па видех, шта хтеше људске среће творци,
 У огњу сам био, венце сам им вио.

Жао ми је било, што не бејаш с њима,
 Да се и ја смело за слободу борим...
 И Периклов век ме веома занима —
 Волео сам много о њему да зборим.

Аспизију вољах и хетере саме,
 Жао ми је било, што их нема јоште,
 Што на своје дражи и сад свет не маме —
 Што им нема старе некадашње поште.

Жељах Јелин бити, па и плашт да носим,
 Да ми га намешта Асија нека,
 А ја да се само дичим и поносим,
 Како ме сваки гледа, с близа и далека.

Кад из књига видех, шта је некад било,
 Да у леним женским грчки свет ужива,
 Да њихово миље сваком беше мило —
 Ја о прошлом добу слатке снове сновиџа.

Мишљах на Јелинке у рајскоме руху,
 У коме су ишле, да леп укус буде...
 Те ми мисли слатке угађаху духу,
 Па ми криво беше, што то данас куде.

Да сам, од куд, онда какав власник посто,
 Вратио бих прошлост из далеких лета...
 Али сам, на врага, ипак ништав осто —
 На сређу онима, којим прошлост смета.

Силну тугу сносах с разног људског стања:
 Један беше богат, други убог пишта!
 Сних златно доба сређе, благовања,
 Прочитих Русоа, па ме очај тишта.

Ако нисам мого земљу да изменим,
 Опет нисам престо свом срцу да годим,
 Нисам нарав своју мого да променим —
 Морао сам светом по срцу да ходим.

Жртвово сам себе жељи срца свога
 — Не марах за јаде, не марах за муку —
 Све сам јоште сматро као вољу Бога
 И к'о дивно дело моћних божјих руку.

Штујући, што створи и што људма даде,
 У свему сам гледо блесак божје славе —
 Све ми се у свету допадати стаде,
 С миљем гледах чуда, што се свуда праве.

Обичај, грех, зазор, за ме ништа не би —
 То ми беху средства, да се глупост снажи.
 По божанској вољи све допуштах себи,
 У свему ми беше неке тајне дражи.

С тога, доста пута, и пропатих много
 — Чудни ли су људи, лажно им је умље —
 Што год они крате, ја сам нисам мого.
 Њихово сам мњење сматр'о к'о безумље.

Бог је, мишљах, људма све на вољу дао —
 Па што сами себи слободу да бране?
 Што да нешто не смем, па да ми је жао!
 Љућаху ме многе законичке стране.

На крилима жеља леђах смело свуда,
 Хтедох да знам тајне овог божјег света —
 С тога, преко главе, сметох доста чуда,
 Ал ме, опет, ништа у вољи не смета.

Не испавих ноћи, ради рујне зоре,
 Да са слашћу гледам, кад се сунце рађа;
 Возах се на чуну, кад се вали боре,
 Или кад их диже каква брза лађа.

Хтедох знати талас, какав је кад бесни —
 Плашио се нисам ни водине снаге;
 Хтео сам, без нужде, као вољник свесни,
 Да сам игра срца и природе наге.

Зими, кад се мрзне, ишо сам на реке
 Па стајо на леду или њиме ишо;
 Не гледах на муке и тешкоће неке —
 Често сам на гротло од леда наишо.

Али хтедох знати, како је на студи,
 Како беше онда, у злокобно доба,
 Када Иван Грозни Новгород осуди,
 Да гине под водом, да му нема гроба.

Једном, кад сам хтео познати те јаде,
 Или да, бар мало, стечем појма о том,
 Лед на реци страшно пуцкарати стаде —
 Ал ја, опет, нисам мирово ни по том.

Ноћу, кад сна немам, па чујем да звони —
 Изиђем из дома, да видим шта гори,
 Не може ме ништа на покој да склони —
 Хитао сам тамо, где јад срца мори.

Једном, у тој жељи, да у ватру гледам,
 Ухвати ме стража, да јој воду левам,
 Те сам јој се моро, без воље, да предам,
 Да, до зоре беле, жедан шмрк долевам.

Све ме дира лако и страсти и боли;
 Нигде немах мира, покоја ни станка;
 Мењах рад и позив на Великој Школи —
 Одсеке сам мењо често, без престанка.

Све хтедох да видим, познам и огледам:
 И мудрост и право и остала знања,
 Не могах се ничем на дуго да предам —
 У једном ми раду не би уживања.

Кад испите имам, ја романи читам,
 Па их, часом, манем — онда песме певам,
 Или и њих манем, па у шетњу хитам.
 Кад до књиге дође, опет изволевам.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
 БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Тешко ми је било један рад да радим.
Са судбом не бејаш никад задовољан.
Увек бејаш готов, да се изненадим —
На прекид и мену увек бејаш вољан.

И слуша сам срце, давах му што иште:
Одлазих на села — не миловах мира —
На преставе иђах, вољах позориште,
А, кад немах новца, често и штатира’.

Играх цара, слугу, играх мање, веће,
Хтедох да знам добро, како бих изгледо,
И да будем бедан и да имам среће —
Сваки сам нов случај к’о нов дан погледо.

Ако се ко стрељо, па бих чуо за то,
Журио сам, одмах, да се и с тим познам.
Кад се мртвац копо, трчао сам на то —
Па иђах на гробље, да и ту што дознам.

И пијан сам био — нисам пио радо —
Али хтедох једном и пијаним бити,
Те и покрет земље и њен обрт знадо’ —
Све сам увек моро собом искусити.

Особито љубав, са драгосним миљем,
Имађаше, увек, много дражи за ме —
Почесто ме Амор свладо својим сиљем,
Пуштајући своје оштре стреле на ме.

(Наставиће се)

Учио сам ђаке, па се издржаво,
У многе сам куће лепо примљен био —
С лепим сам се женским лако упознаво,
И доста им пута срцу омилио.

Ал ми, каткад, беше на судбу и криво.
По неки је отац за смелост ми дозно,
Па ми, у свом гневу, врата показиво,
Да то после, можда, не би било позно.

С тога сам, по често, у сред лепе наде,
Место дивне руже оштро трње брао,
Па сам, доста пута, осто без зараде,
Ал сам, доста пута, и пољупце крао.

Био сам полетан, плах, смео и чио,
Нада мном је разум слабо власти имо,
На свакој сам шали увек први био —
Сваки смер сам лако, брзо предузимо.

С тога почех нешто... за што се и кајем
(При том очи кришом на супругу трже)
Некад за брак нисам мислио да хајем,
Али ме несташност у окове врже.“

Жена лива вино, пуно тајне дражи,
Па нам, са осмехом, љубазно послужи,
А он, са уздахом, који тугу блажи,
Попи своју чашу па онда продужи.

Вл. М. Јовановић

Љ У Б А В



Не могу ти рећи
Како љубим ја —
Али да те љубим
Твоје срце зна.

Слушала си крадом
Шта то певам млад,
Тумачила радост,
Стрепње, бол и јад.

Кад после растанка
Сретнемо се ми,
Срце ми се спреми
Да те поздрави.

Ал се речи следе,
Не могу, не смем
Да ти кажем поздрав —
Стојим блед и нем.

Ни растанак с тобом
Не даје ми ма’,
Да ти шапнем, злато,
Како страдам ја.

Тек кад сам далеко
Од тебе, о, тад
Излијем у песми
Стрепње, бол и јад.

У њима је тајна
Љубав моја сва,
Нек ти оне шапну
Како страдам ја...

Ленскиј

У С П О М Е Н И Ц У

Гђци И.. Л.....ј



Као да брује небески гласи,
Када ти бајни одјекне глас;
Као да шуште вилинске власи,
Ил' дуси моле у Бога спас;
Као да шева под небо леће
И Богу даје захвални дар;
К'о да се славуљ по лугу шеће
Па гласа свога разлева чар;

К'о да се спушта на лаких крили'
Анђео миља, да утре јад,
Да утре сузе мајци, што цвили,
Што смрт јој оте једини над.
О благо теби! Бог теби даде
Чаробан гласак, чаробну моћ,
Да њиме горке растераш јаде,
Да с жића тамну разгониш ноћ.

Али ти даде дарак још већи,
Срдашце чисто, вилински крас,
Јер из њег само може потећи
Тако чист, мио, чаробан глас.

Ипанов

Х А Н С А Ј Л Е Р

(САЈДА)

„Чуј, Марто, неко куца; пусти га, де, унутра:
Хаџија биће какав, што незнан туд залута! —
Јуначе, добро дошо, буд' нам за столом гост:
Хлебац је бео, мекан, пића је хладна дост“.

„За јелом, ни за пићем не поведе ме стрв;
Ако си ти Ханс Ајлер, ја хоћу твоју крв.
Пре више још месеца у боју бесмо ми,
Имо сам тамо брата, брата ми смаче ти.

Док се борио с душом, заклек се брату свом,
Да ћу га ја осветит' у боју осветном.“

„Па ако сам га смако, поштен је био бој;
Но дође л' да га светинш, ја примам позив твој.

Нег не у кући, узак ту би ми био бој,
На доглед хајд'мо, коме заложих живот свој.
Мач амо, Марто, онај, ким смакох њега, знаш:
Не дођем ли ти натраг — простран је Тирол наш!“

Одоше два јунака уз прву стену горе —
Баш први блисну зрачак злаћане сјајне зоре —
Напред ће Ханс, а странац дурашно за њим гре,
Што они више, сунце одмиче више све.

Ено их на врхунцу — пред њима пуко свет
Огроман, величанствен — оде у недоглед.
По долинама бујним обиљем благо пада,
Колибе с' начетале, по испустима стада.

Ту поток, попор, гора, па врлет на врлет,
Над свим слобода лебди, па грли цео свет.
Колибе, људи, гора, и попор, кланац, вир —
Свуд ћутиш стару верност и с њоме божји мир.

Обадва стоје, гледе на земљи божји рај,
А Ханс показа руком свој мили завичај:
„Твој брат ми, видиш, хтеде ускратит' блага та,
За то ја живим, гинем, за то га смакох ја!“

Странац погледа доле, па Хансов гледа лик,
Мишца му кивна клону, и клону осветник:
„Па ако си га смако, поштен је био бој,
Хоћеш ми простит', ево т' од срца опрост мој!“

М

УПРАВНА СЛУЖБА

СЛИКА ИЗ ЧИНОВНИЧКОГА ЖИВОТА

(Наставак)



Во погурена старчића, гараве масти, а
ситних, црних очију. Да му се речи не
вуку као тарана из лонца, бих рекао,
циганскога је порекла.

Шуња се понизно к мени, а како корача,
онако је по такту удесио мало кроз нос:

»Добар дан, господине!«

А кад дође до мене, пружи ми руку, сме-

шкајући се доброћудно: »Како сте?... Шта радите?«

»Као што ме видите, стари. Које добро?«

»Хо! Та дошао сам, да вас нешто молим. Знате, угинуло ми кљусе, а иду летни послови, па брига! Имам пет ланаца закупљене земље под житом, а имам нешто и своје. Али где је то још! Па треба то и урадити, пожњети, увести, оврћи. А како ћу, кад сам остао на једном кљусету.«

»Богме, то није најбоље, мој стари. Али, дед мало брже; реците, шта желите, јер видели сте, колико их још чека пред врати.«

»Та јест, господине. Па онда, знате, смислио сам, да купим једно кљусе, па сам се већ и погодио с једним човеком — али немам доста новаца. Треба ми још петнаест форината, па сам дошао да вас молим, ако бисте били тако добри, да ми позајмите, а ја ћу вам после вршидбе поштено вратити.«

»Еј, мој стари, и ја сам вам сиромачовек! А зар ви то не бисте могли добити у којег од наших трговаца? Та то су од реда новчани људи, које сам ја више пута слушао где говоре, како су овом или оном човеку нашем помогли.«

»Хе, господине —«

»Збиља; а јесте ли ви овдашњи грађанин? Ја се не сећам ни да сам вас видео до сад; а ево већ четврта година како служим овде.«

»Та јесам, господине. Моја је кућа ето ту одмах у трећој улици.«

»Па да се ви не можете код наших трговаца испомаћи!«

»Та обишао сам их од јутрос већ неколико. Није да не би дали; дао би сваки. Али ишту, господине, да им после вршидбе дам пет стотина ока жита за тих петнаест форината. Па шта ћу ја онда тужан и жалостан? За то сам, ето, као смислио да к вама дођем.«

Упрепастих се, кад то чух.

На срећу старчеву се нашло у мене баш три петице. Извадим, па му их пружим без речи.

»А јао, убише ме!... Убише ме!... Пуштајте ме господину! Убише ме! — затресе, у тај мах, ходником неки ужасан женски глас.

Скочим да видим шта је, али се она већ створила на сред собе. Од чуда се и нехотице тргох натраг за сто.

Некаква голема, сувоњава али незграпних костију жена, зинула, да јој се иза ресице у грло види. Лице јој се одуљило на по арши-

на; повезача јој виси у страну, а испод ње стрши разбарушена коса. Обе руке дигла у вис, а у једној јој виси гвозден кључ, којим се сено чупа. Босонога, сукња јој са обе стране припрегнута до цевалица, стала на сред собе па виче, колико је грло подноси: »Убише ме, господине!«

Ова је, Боже прости, или суманута, или је сад дојახала на томе кључу са Харшања.

У то уђе експедитор са гомилом списа на руком па стаде мотрити жену испод обрва, а брк му се смеши.

Дођем сад и ја мало к себи, па махнем руком на њу, да се утиша; али она тера своје: »Убише ме, господине!«

»Та како су те убили, кад, ето, ту стојиш и дереш се као поамна!« изадрем се сад и ја.

»Уби ме Швабица и њене снаје!«

Сад се умеша и експедитор па ће флегматично:

»Није него још нешто! Насту ће убити Швабица! Разбила би Наста чету Арнаута а даће се Швабицама!«

»Но, па говори, шта се збило и које су то Швабице? Али говори, као што умно створење божје говори, а немој се дерати као да су те на колац натакли.«

Наста спусти за читаву октаву, али се још увек могло чути и у комшилук.

»Брала ја, овамо у Спасовској улици, дудов лист за бубе, а изађе Швабица па мени: »о'ш се торњати испред моје куће, ти и овака и онака!« А каквом ме није назвала, господине! Не могу вам сваку ни казати. — Па што су онда добовали, да је слободно брати лист за бубе ма пред чијом кућом? — Ту се створише и њене две снаје, па једна мени у косу а друга некаквом гвоздемом лопатом пљес ево овуда. Да се не одбраних, убиле би ме биле на мртво име!«

»А које су то Швабице?«

»У Спасовској улици четврта кућа с десна.«

Пошљем редара по Швабице, а Наста кажем, да чека у ходнику, па се онда окренем експедитору.

»На потпис.«

»Па што не носите то господину начелнику?«

»Није ту, а ово су већином хитне ствари. Нема много; тридесет, четрдесет комада.«

»Дајте овамо!«

Док ја потписујем, експедитор ће мало да проумствује:

»Тај наш полицајни вођа баш ништа не ради. Наслонио се, ено, на зид пред магистратом, па зева. Ноћас еу га, чујем, очерупали на шлагеру, па данас изгледа као покисле виле. А таке послове, као што је сад то с Настом, могао би и он свршити. Него вам то сваки само лиле миле око господина начелника, а сав посао, тако рећи, свалили на вас.«

Ја се чиним невешт па потписујем комад за комадом.

После подуже паузе експедитор ће опет, али сад са неким значајним, важним, полугласним отезањем:

»Да, збиља, кад сам споменуо полицајнога вођу. Тај се непрестанце улагује начелнику, па опада и вас и мене и све редом. А начелник, већ као што је, прима све за готов новац па ће само бити свађе и неприлике. Вођа је велики...! Требало би, господине, да ви њега мало по носу!« — и тиме подиже и последњи спис испред мене, па се отшуња очевидно незадовољан, што не чу ништа од мене па тај важни потказ свој.

Улази некакав глават старчић са дугачком торбом о рамену а поузданом батином, на коју се са обе руке наслања, и са жутом, лименом плочицом на прсима — обласним обележјем овлаштенога просјачења.

Још од врата упро замагљене очи у мене, а ни беле, док се не добатрга на толико, да ме је могао удавити задахом од ракије.

»Да л' се овде бира тај велики капетан, како л' се зове та варошка поглавица?«

»Овде, старче!« рекох, само да чујем, шта ће даље бити.

»Баш ту, код вас?«

»Баш овде код мене.«

»Дошао сам и ја да гласам.«

»Па на кога?«

»Ја гласам на овог старог. Запишите!« — рече и оде као што је и дошао. А кад је био већ у вратих онда ће: »Ви мени а Бог вама!«

Ово се не ће разумети, ако не кажем, како је начелник већ од неко доба стао говорити, да ће он захвалити на служби, јер му је већ додијала, а није спао на њу. То је допрло, ето, чак и до тога старца, којег је јамачно какви враголан послао к мени. Али су мудри оци варошки одмах измозгали, да он тиме хоће само да сазна њихово мишљење у погледу но-

вога избора. А нови се избор свршио тиме, да је стари начелник добио само, ето, тај један глас.

После тога старца се указа иза врата плећен опанак, за тим дугачка нога, па се онда у три корака створи човек крај мене.

»Добар дан, господине! Како сте? Шта радите?«

Рукова се са мном и одмах седе на диван.

Хјо! Представник је варошки, па му приличи. Иначе ти је то народан човек, који хоће да је у свакој чорби мирођија.

»Које добро, брат-Станко?«

»Господине, ја сам дошао, да ви мене нешто научите.«

»А што?«

»Ономад смо бирали у црквеној скупштини изборника, који ће ићи да бирају скупштинара за паркију. Па изабрали и мене. Сад опет напали људи да ја идем и у ту паркиску скупштину. Па сам дошао, да ви мене научите, шта је то та паркија? Шта се ради на тој паркиској скупштини? Иде ли се онамо о свом трошку — ко ли то плаћа?«

»Еј, мој Станко! То је дугачка лекција! А ви сте се доцкан и латили да то учите.«

»Та не бих ја; али народ навалио, брате, па не могу да се курталишем. Куда год — ја па ја. Ако у лепрезентанцију — Станко; ако у жупаниску скупштину — Станко. Па сад опет Станко. Знаш, господине, нема народ вере у тим нашим ћифтама. То су ти, брате, саме изелице! Гуле ту просту сиротињу, како који може. А ја мислим на послетку — знам како је на жупаниској скупштини. Седну онде она жупаниска господа па узму редом читати — Бог ће их знати шта! А ми само слушамо. Има тамо и неколико адвоката, који то све разуму, дабогме, па ће кад и кад устати који од њих да говори; или се дигне какви год селоски грк, да и он, бајаги, нешто каже — али, на послетку, опет буде све онако, како господа хоће. А кад буде крај скупштине, онда нас господин жупан позове лепо на ручак, па то је све... Сад мислим ја — ако и на тој паркиској скупштини тако иде, онда што се не бих ја дао и тамо бирати? Шта мислиш ти, господине?«

»Ја мислим, Станко, да ни један човек не треба да се лаћа онога посла, у којем се не разуме.«

Још ја то нисам ни довршио, али забрља неко у вратих.

Ух, то је немак, помислих у себи, који чешће зна по по сахата да мучи и мене и себе са својим б-б-б, д-д-д, р-р-р и свима сугласницима на свету!

Преварио сам се.

Није ушао немак, али по готову. Јер ја једва да ухватим по коју из разговора тога човека, а оно друго — говорио мени, говорио зиду. Глас му је промукнут а језик му тандрче као чегртаља. По занимању је трговац, а уз то је варошки заступник; многогодишњи кандидат за начелништво и такмац Станков за водство »народа«. Неуморан борац за славу и властољубље, али у кругу свога сталеза не ужива никакво поштовање.

Чим овај уђе, а Станка, опет у три корака, нестаде из собе.

»Слуга!« — то сам разумео, а за даље ме не питај.

И он, дабогме, седе на диван; стаде замотавати цигарету, а уз то непрестанце тандрче. Ја сам из целог му тандркања разумео само »начелник... седница... тетка Ката... пију« и ништа више.

Можда би ме и до по дне мучио својим тандркањем, да не уђе пијани Васко колар, који ме сваких осам дана напастује својом невољом, и којем сам већ педесет пута казао, да он тој својој невољи може само код суда наћи лека.

»Добар дан, господине!«

»Да Бог да!«

»Ја опет код вас!«

»Видим. А које ново?«

»Та није ништа ново, већ увек оно старо.«

»Ако је оно старо, онда вам је и мој одговор онај стари. Зар ви не разумете, кад вам лепо, јасно кажем, да се у тој вашој невољи можете само код суда помоћи?«

У то унесе протоколиста подобру повучицу додељених ми списа.

»Та памтим ја добро шта сте ви мени казали. Али, коме се год потужим, каже: иди ти само господину већнику. Ако ти он не помогне, не ће нико! То ми, ето, баш јутрос, и Тома чаругџија каже.«

»Шта ћеш са лудим човеком — помислим у себи, а у то се уплете онај на дивану, да он капацитује пијаног колара. Стаде га тандркање — све му пљувачка лети из уста.

Колар се намрштио, ћути, па гледа преда се; а ја узео да прегледам додељене ми списе.

На један пут ће колар:

»Та што се ти ту намећеш као сочиво на Божић? Ја да сам хтео од тебе искати савета, ја бих дошао к теби, а не бих досађивао господину. Колико ти знаш, да прости овај господин, толико знам и ја. Него си се укочио ту, на томе дивану, као да ти је дедовина, па мислиш да и ти нешто важиш. Чуда, људи!«

Без сумње би имао колар још коју да рекне, али га прекиде редар, који допрати оне три Швабице, а за њима уђе и Наста, па преко свију зинула овамо:

»Ево их, господине!«

Имао сам шта и видети.

У старе Швабице једно око с длана модро и један рукав од рамена до лакта распорен; у друге шака косе ишчупана, па крв подишла, а у треће усне натекле као гущче јаје.

»А шта је то, Насто?!«

А она ће:

»Немојте то гледати, господине, већ видите ово!« па засука рукав и показа модрицу на руци.

Онај са дивана устаде, поклони се и оде; али уђе Јоза добошар па ће службеном озбиљношћу управо преда ме:

»Молим, господине, хоћу ли ићи да од стране славнога магистрата обнародујем, да ће се после по дне варошко сено продавати?«

»Какво сено?«

»Оно ланско сено, што је остало од варошких бикова.«

»Па што не питате господина начелника? Зар и о томе ја да водим бригу?«

»Господин начелник су ми, до душе, рекли јутрос; али видим их тамо код тетка-Кате где су се мало завезли, па, бојим се, заборавиће. За то, као мислим, боље да вас запитам.«

»Па кад вам је господин начелник рекао, онда добујте — не браним — да ће се и варошки бикови продавати!« одмахнем ја.

»Ваша ће заповест бити одмах испуњена.«
Окренем се Насте и Швабицама.

»Дакле, шта је то било?«

Наста опет отпоче својим громорним гласом као и пре.

»Тебе сам већ чуо. Ти ћути! Него, хајде ти, стара, реци ми, шта је то било?«

Швабица уздахну горко па онда пође казивати:

»Јо, знате, господине, мој покојни усадио лане млад дуд пред кућом, па ја то негујем и чувам, Бог зна како, само да га подигнем. А дошла јутрос ова горопад па очушљала све лишће с тога младог дуда. Ја изишла па јој кажем, што не бере са онога великог дрвета? А она мени: »хоћеш се вући унутра, траго швапска!« У то изишле ове две снаје моје, а она измахну тим кључем па по њима. Ето, тако је било.»

»Е — то ћемо узети у записник па предати суду.»

»Не записујте, господине, ако Бога знате! Све ће ми бубе поцркати од глади, ако се станемо по суду потезати!«

А и Швабице ће у један глас:

»Ми не тражимо ништа; само нас немојте предавати суду!«

»Али Наста тужи.«

»Не тужим, господине!«

»Него, као мислите, што је која добила, то је њено?«

»Па — како нам је, тако нам је!«

»А ви хајд с Богом! Него ти, Насто, да ниси више брала лишће са млада дрвета!« —

»Дакле, велите, да идем суду, господине?« наставиће сад опет колар.

»К суду, дабогме. Та казао сам вам то већ толико пута!«

»А ви баш не ћете?«

»Идите с Богом, човече! С вама се не може паметно говорити.«

(Свршиће се)

Милан Андрић

ВЕЧИТИ МУЖ

ПРИПОВЕТКА Ф. М. ДОСТОЈЕВСКОГ

ПРЕВЕО МИЛИВОЈ МАКСИМОВИЋ

(Наставак)

VIII Лиза болесна

Утра дан, чекајући Павла Павловића, који је обећао, да не ће закаснити, ходао је Вељчањин по соби, присмакао је своју каву, пушио и сваки час признавао себи, да је сличан човеку, који се из јутра пробудио па се сваког тренутка сећа, да је синоћ добио шамар. „Хм... он врло добро зна, како стоје ствари, па хоће сад да ми се Лизом освети! — размишљаше у страху.

Мило лице бедног детета изађе му пред очи. Срце му поче силније куцати при помисли, да ће данас, скоро још кроз два сата видети своју Лизу. „И шта ту треба говорити!“ — помисли одушевљено — „у томе се састоји сад цео мој живот, цео мој задатак! Какви шамари и успомене!... И за што сам ја и живео до сад? Неуредности и суморност... а сад — са свим нешто друго и друкчије!“

Али поред свега свога одушевљења постајао је све више и више замишљен.

Хоће да ће измучи Лизом — то је јасно! И Лизу ће измучити. И тим ће и да ми се освети за све. Хм... нема сумње, да му не могу више дозволити да се понаша онако, како се синоћ понашао — поцрвене на једаред, — „и... и ипак га још нема, а већ је дванаести сат!“

Чекао га је дуго, до пола један, а узнемиреност његова расла је све више и више. Павла Павлови-

ћа никако. На послетку превлада мисао, која га је давно већ почела мучити, да он баш нарочито не ће да дође, и то само из узрока, да би могао да му направи још једну онаку сцену, као синоћ. Ово га раздражи још више: „он зна, да ја од њега зависим, и шта ће сад бити од Лизе! Како ћу да јој идем пред очи без њега!“

На послетку не могаше више издржати, и управо у пола један се упути сам к Покрову. У кући му рекосе, да Павле Павловић није ни спавао код куће, да је тек из јутра око девет сати дошао, остао четврт сата и опет отишао. Вељчањин је стојао пред вратима стана Павла Павловића, слушао шта говори служавка и механички је шкљоцао кваком забрављених врата. Кад се мало разабрао, он пљуну, пусти кваку и замоли да га одведу Марји Сисојевној, која, кад чу ко је овде, и сама изиде на поље.

То беше добра жена, „жена са благородним осећајима“, како се изражавао о њој Вељчањин, кад је причао касније свој разговор с њом Клавдији Петровној. Распитавши се у кратко, шта је с „девојчицом“, одмах пређе сама да прича о Павлу Павловићу. По њеним речима „да не беше само детета, она би њему одавно показала била врата“.

— Ономад, овде код нас у кући, догодила се несрећа: неки комесар, шта ли, узео у гостијоници

собу; узео с вечера, а у јутро га нашли обешена. Кажу, упропастио неке повце. Згрнуо се свет, само Павла Павловића нема код куће, а дете без надзора иде; гледам, и она тамо мед светом у ходнику, па иза других провирује и некако чудно гледа на обешеног. Ја је одмах одведох оданде. Па шта мислите — сва дрхће као прут, сва поцрвенела, и тек што је доведох, а она паде. Мучила се, мучила се, и једва дође к себи. Велика болест, шта ли је, и од оног дана јој све горе. Кад је дошао и чуо шта је било, а он је узео грдити и — штипати, јер не хтеде да је бије, него је све јаче и јаче штипао; за тим се навучао опет оне винушине, па дошао и почео је плашити: „и ја ћу се, вели, обесити, због тебе ћу се обесити; ево видиш, вели, на овом конопчићу од завесе ћу се обесити;“ и петљу је већ пред њом направио. А она дошла ван себе — јауче, обухватила га ручицама: „не ћу више никад, виче, никад више не ћу“. Беда!

И ако је Вељчаџинов очекивао, да ће чудних ствари чути, ипак га је овај извештај толико поразио, да чисто није могао да верује. Марја Сисојевна је још много којешта испричала; догодило се на пример једном, да би Лиза била кроз прозор скочила, да не беше Марје Сисојевне. Кад је изишао Вељчаџинов из стана, беше му, као да је и сам пијан: „убићу га као псето батином!“ претио му у себи; и непрестано му се за тим наметаше иста мисао.

Узме кола и упуту се к Погорелцевима. Још пре но што су изишли из вароши, морадеше се кола зауставити на раскршћу код моста преко канала, преко којег је у овај мах прелазео велик спровод. И с једне и с друге стране се накупило по неколико екипажа, које чекаху на прелаз; заустављао се и народ. Сахрана беше богата, а ред кола, који је пратио, беше врло дуг. На једаред се из прозора једних од тих кола указа пред Вељчаџиновим лице Павла Павловића. Он чисто не би био поверовао да је то баш он, да му није он сам с прозора климао главом и смешио се. Видело се, да му је врло мило, што је угледао Вељчаџинова; чак му поче махати руком. Вељчаџинов искочи из кола и, не обзирући се на стиску, на полицију и на то, што су кола Павла Павловића већ ступала на мост, прискочи к његову прозору. Павле Павловић је седео сам.

— Шта је с вама? — довикну му Вељчаџинов — за што нисте дошли? Откуд ви овде?

— Одајем свој дуг — немојте само викали — дужност своју чиним — захихиче Павле Павловић, весело се стресајући — испраћам земне остатке искренога пријатеља Степана Михајловића.

— То су све будалаштине, ви пијани безумни човече! — продера се још силније Вељчаџинов; — одмах да сте изишли и сели са мном: одмах!

— Не могу, дуг... господине мој!

— Ја ћу вас извући! — примети му Вељчаџинов.

— А ја ћу да зовем у помоћ! — рече Павле Павловић, весело се кикоћући, као да је све то само шала, али се ипак завучао у други кут од кола.

— У страну, у страну! Иду кола! — викну полицаиста. И заиста нека друга кола, која су при крају моста продрла кроз спровод, беху начинила метеж и забуну. Вељчаџинов је био принуђен да се склони; за тим наврвеше друга кола и народ, па га одгураше са свим у страну. Он само пљуну и прогура се к својим колима.

„Све једно, у оваку стању га и онако не бих могао повести са собом!“ размишљао је, још непрестано љутит и узбуђен.

Када је испричао Клавдији Петровној шта је све чуо од Марје Сисојевне и о чудноватом састанку на пратњи Багаутовљевој, она се јако замисли: „непрестано се за вас бринем и бојим — рече му онда — ви треба све односе с њиме да прекинете, и то што пре, то боље“.

— Он је само пијана будала и ништа више! — викну љутито Вељчаџинов — још и њега да се плашим! И како да прекинем, кад је ту Лиза? Сетите се Лизе!

Међу тим је Лиза лежала болесна; још још синоћ беше у грозници. Очекивали су данас чувена лекара из вароши, и већ су хтели да пошаљу поново по њега. Због свега овога беше Вељчаџинов са свим растројен. Клавдија Петровна га одведе к болесници.

— Синоћ сам је пажљиво посматрала — опази она, заставши пред Лизиним собом — то је врло поносито и мргодно дете; она се стиди, што је код нас и што ју је отац тако напустио; и ето у томе јој се, по мом мишљењу, састоји сва болест.

— Како напустио? За што ви мислите, да ју је напустио?

— Па већ само то, како ју је овамо пустио, у са свим непознату кућу и са човеком... такође скоро непознатим, или у таким приликама...

— Та ја сам је сам узео, силом узео; за то не увиђам...

— Ах, Боже мој, то већ и само дете, Лиза, увиђа! По мом мишљењу, он никад не ће ни доћи овамо.

— Кад је Лиза видела Вељчаџинова сама, није се ни зачудила; само се тужно насмешила и обрну

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ла к зиду своју главицу, која је горела у ватрушти- ни. Ништа није одговарала на тешење и обећања Вељчаџиновљева, да ће јој сутра за цело довести оца. Излазећи из собе он се заплака.

Доктор је дошао тек у вече. Прегледавши бо- лесницу, поплаши првом речи све, опазивши да су га требали раније звати. Кад му рекоше, да се бо- лесница тек синоћ разболела, он из почетка не хте- де веровати. „Све зависи од тога, како ће провести ову ноћ!“ рече на послетку и, издавши своје на- редбе, врати се натраг, са обећањем да ће сутра, што раније, опет доћи. Вељчаџинов је хтео по сваку цену да остане и да онде преноћи; али Клавдија Петровна га сама замоли, „да покуша још једном довести онога одљуда“.

— Још једном? — рече Вељчаџинов бесно: — та ја ћу га везати и на својим рукама донети!

Мисао, да свеже и на својим рукама донесе Павла Павловића, беше га на једаред силно обузела, и он гораше од нестрпљења да то и учини. — „Ни у чем, ни у чем се сад не осећам кривцем пред њим!“ — говорио је Клавдији Петровој, прашта- јући се с њом — одричем се свију мојих јучераш- њих ниских и плачевних речи, које сам изговорио овде — рече с негодовањем.

Лиза је лежала са затвореним очима; изгледало

је да спава и да јој је боље. Кад се Вељчаџинов пажљиво к њој погнуо, да јој, пре но што пође, пољуби макар крајичак одела — она на једаред отвори очи, као да га је нарочито чекала, и про- шапта му: „Водите ме“.

То беше тиха, тужна молба, без сваке сенке ју- черашње раздражености, но покрај тога чуло се и нешто, као да је и сама била потпуно уверена, да јој молбу никако не ће испунити. Тек што ју је Вељчаџинов, са свим у очајању, почео уверавати, да је то немогуће, а она ћутећи затвори очи и ни речи више не рече, као да га више није чула ни видела.

Дошавши у варош, он нареди кочијашу, да пра- во тера к Покрову. Било је већ десет сати; Павле Павловић не беше код куће. Вељчаџинов је чекао на њега читаво по сата, ходајући по коридору са болесним нестрпљењем. Најпосле га Марја Сисојевна увери, да ће се Павле Павловић вратити тек сутра у зору. „Ну, онда ћу и ја доћи у зору!“ — одлучи Вељчаџинов и ван себе од љутине оде кући.

Али како се изненади, кад чу од Мавре, још пре но што уђе у собу, да га синоћни његов гост још од десет сати чека.

„Изволели су и чај пити код нас, а слали су и по вино, и за њега дали плаву банку“.

(Наставиће се)

П О У К А

О ПРОШЛОСТИ БЕОГРАДА

(Наставак)

Одговарало је дакле новим српским политичким при- ликама и војничком стању, у којем се налазиле Угар- ска и Србија, кад је Стеван Лазаревић своју престо- ницу из Крушевца, који је сувише близу био неприја- тељској области, пренео у Београд и овај град учинио главним градом српске деспотије, која је сад огра- ничена била само на северне провинције. Тој при- лици имао је донде пренебрегнути Београд да ка- же хвалу за нов полет, који свакако није дуго тра- јао. Пре свега је српски деспот подигао нових гра- ђевина и утврђења. Пред градским зидовима, шан- цима опкољена ширила се силна предграђа. Зидови су били појачани чврстим кулама а руб њихов био је снабдевен силним пушкарицама. Дољњи град имао је два пристаништа, једно добро утврђено за ратне сврхе, друго за трговину. У источном делу вароши сазидао је велику и красну саборну цркву

а око ње зграде, у којима су били станови еписко- па и свештеника. Сам је имао двор у вароши и летњиковац са дивном великом баштом ван вароши, а у близини слатких вода имао је као неку кара- ванзерију, у којој су путници налазили заклоне и бивали угошћени. Константин,^{*}) животописац тога владара, који је исто тако волео сјај као што је био добра срца и много чинио, опширно нам описује тадашњи Београд и нарочито истиче, да се град састојао из два дела, из горњег и дољњег, да су у горњи град водиле четир капије, од којих су источна и јужна имале дијиве мостове, и да је у дољњем крају била благајница и опремница влада- рева. Бургундски неки витез, по имену Bertrandon

^{*}) Константин Филовоф: Житије и живи присно помни- мааго, словуштаго, благочестиваго господина Деспота Стева- на и т. д. (Издање В. Јагића у Гласнику књ. XLII.

www.don.la Brocquière, koji je mnogo doцније у специјалној мисији свога владара, Филипа Доброг од Бургундије, путовао по овим крајевима те о томе написао мемоаре, хвали у истима јачину београдског утврђења и простор вароши, која је за ондашње време била баш веома велика. Брокјер вели, да град може примити пет до шест хиљада коњаника, да има на дунавској страни ратно пристаниште, у које могу стати најмање двадесет ратних лађа и које се гвозденим веригама може затворити а има врло много топова, међу овима и таквих, који имају промер од 42 палца.*) Привилегијама и на друге начине побринуо се Стеван Лазаревић да се умножи становништво и да оживи трговина. Становницима је дао силне аутономне повластице, трговце је ослободио те нису морали плаћати царинске пристојбе у његовој земљи и израдио им је у краља Жигмонда сличну привилегију за Угарску. Услед свега тог дигао се Београд материјално за кратко време а добио је као престоница српских владара и као српско-угарска погранична тврђава ванредан политички и милитаран значај, који је задржао кроз целу перијоду угарско-српског савеза и потоњих бојева с Турцима све до свога пада.

То су за хришћански Београд били последњи, ватрени зраци сунца на заласку. Стеван Лазаревић имао је бистар поглед. Османска се сила непрестано пробијала напред, гомилајући победу на победу, отму на отму. Султан Мурат II пређе године 1427 преко границе деспотовине, опљачка је и поседне више тврђава. Турски плачкаши опустошише сву Србију и Срем, што беше с оне стране Саве, и одвукосе јадне становнике у ропство. Султан није хтео да попусти него му Ђурђе Бранковић, нови владар јадне земље, одмах мораде дати северне дистрикте своје државе. Услед тога се забрине краљ Жигмонд, да ће Мурат захтети и оне крајеве, којима је Ђурађ управљао као угарском баштином, с тога се у обрану Београда и осталих тврђава крене с повећом војском. Мађари заузеше Београд, а Бранковић се повуче у Смедерево те га утврди, како би се бранио од мождашњих турских нападаја. По што је Жигмонд једаред ушао у српске тврђаве, није хтео више да изађе из њих. Позивљући се на уговор, који је склопио с деспотом Стеваном у Тати,

*) Мијатовић цитује у својој историји деспота Ђурђа Бранковића путопис Брокјеров, који је Legrand d' Aussey превео на модерни француски језик те је изашао у „Mémoires de l' institut national des sciences et arts“ (Tome V. Paris. Fructidore, an XII). Voyage d' outre mer et retour de Jérusalem en France par le voire de terre pendant le cours des années 1432 et 1433 par Bertrand de la Brocquière. Види Мијатовићева Деспота Ђурђа Бранковића.

заузме угарски краљ Београд и остала утврђена места у Србији, а деспоту Ђурђу даде у Угарској подоста баштина, које су носиле леп приход. Београд буде још јаче утврђен и у опште се учини све и сва, како би се Турцима с успехом могло стати на мејдан.*) Опасност по Београд, по Угарску, по Јевропу, па и по цело хришћанство расла је с дана у дан. Сад се тек опазило, шта се пропустило, кад је Запад, траћећи драгоцену време у борбама око вере и догмата, у вештичким парницама и спаљивању јеретика, пустио народе на истоку да без ичије помоћи гину по бојиштима балканског полуострва те тим отворио османском освајачу пут у срце Јевропи. Пример угарскога краља Жигмонда повукао је за собом друге. Не само као владару државе, којој је опасност најпре и најпре грозила — па како је у средњем веку владала равнодушност и немар, није то било главно — него као носиоцу немачке царске круне одазваше се остали. Осетио се на једаред свеж поветарац, свуд се то стало кретати, идеја о хришћанској борби за обрану хватала је све јачега корена у свештенства. И владари се већма замислише, ма да су свагда били готови на јефтину изговор, да немају довољно војника а још мање новаца. Тада смрт краља Жигмонда уништи на пречац све лепе намене, све паде натраг у стару индоленцију те угасну искра одушевљења, коју као да је Жигмонд потпирио био. Одиста, Турцима једва да би толико дуго било требало да превале пут до Беча, да није судбина у Сибињанину Јанку одабрала хришћанског јунака, коме би суђено, да ратним искуством, големим јунаштвом и неограниченим одушевљењем за свој народ и хришћанство у силним сретним и несрет им бојевима на челу Мађарима и Србима, које је водио Ђурађ Бранковић, одбије навалу османлиства те да на више него по века одложи коначни пад Београда и мохачку катастрофу.

Далеко бисмо изашли ван оквира задатку, којег смо се латили, кад бисмо хтели да изнесемо предочну слику Сибињанина Јанка и његових бесмртних, ма и не свагда успешних бојева. Пун воље за

*) Старији српски историчари кривили су деспота Ђурђа, као да је његовом себичношћу и лакомством Београд дошао у руке Мађарима. Они веле, да је деспот Ђурађ гледао да осигура своје благо те је већма волео велика баштинска добра у Угарској, од којих је брао леп приход, него Београд. Но Мијатовић је у својој историји деспота Ђурђа Бранковића гледао да обеснажи тај прекор и да оправда предају Београда Мађарима политичком потребом и опасним стањем, у којем се налазила Србија. Савез с Угарском, који је био у интересу Србије, захтевао је и ту жртву. Види Мијатовићева Деспота Ђурђа Бранковића, стр. 162—163.

рад, по кад кад пренагао, но свагда јуначан и вољан, прави ратник, који је одушевљен за народ и веру, извојевао је себи Сибињанин Јанко поверење свога народа и својих владара у великој мери. Било да је био војвода, било генерални капетан државни, било намесник, свагда је тежио за једним смером: да силу турску, која се доваљала до државних граница те стала грозити Угарској, хришћанству и свем цивилизованом свету, потисне и ако узможе и уништи. Његов се дакле рад у држави концентровао на организацију чета и на спрему за ратове, које је он покретао и водио а уз то не осећао умора ни клоулости, ако би он и војска му били потучени. Победа, којом је доцније Сибињанин Јанко у друштву са својим тадашњим савезником Ђурђем Бранковићем године 1443 у кланцу куновичком међу Нишем и Белом Паланком (Ак-Паланком) Турке победио и која је, као што је познато, довела до сегадинског мира (1444 год.), у којем су Угарска и Србија добиле позамашне користи, исто тако није дало Сибињанину Јанку да мирује, као наскоро после тога и онај страшни пораз код Варне, у којем је угарска војска била уништена а краљ Владислав у боју био убијен. Чак ни још несретнији и кобнији пораз на Косову пољу године 1448, после којег је побијени угарски намесник прерушен кроз Србију бегао и допао ропства у свог пређашњег савезника Ђурђа, није био кадар да сломије јунаштво тога реткога ратника ни да угуши у њему одушевљење за наставак рата. А баш је стање у Угарској и у

суседним државама за успешно ратовање било неповољније него икад. Мађарски је народ био ослабљен и клоуно, земља није имала никаквих средстава, страначка борба, која је после сваке несретне битке све јаче букнула, раздерала је земљу на више табора и родила најгадније страсти. Србија, Босна и Влашка, једини још остаци држава на Балканском полуострву, љуто су запомагале те пале у очајање, кад су осетиле, да им се приближује час коначне пропасти. Угарска је граница била пуна бегунаца с оне стране, па и сам деспот, ма да је султану плаћао, за оно време голем, годишњи данак, није се више осећао сигуран у Смедереву и Острвици. А како је тек изгледало у Јевропи! Нигде није човек могао рачунати на помоћ, јер су сви међу собом били у завади те је букнуо рат свију против свију, који је учинио те је олабавила дисциплина, сваки ауторитет био подрман, све племенитије тежње биле угушене и сва вера, сва нада у боља времена била закопана. Глас Сибињанина Јанка, ма да су му донде толико веровали, одјекнуо је у том тренутку као глас вапијућег у пустињи.

Тада у лето године 1453 пројури кроз Јевропу тужни глас о паду Цариграда. Мухамед II дуго се упињао но најпосле је ипак покорио тај град. Да је догађај, од којег се тако дуго стрепило, постао фактом и да је тиме опасност јевропске инвазије битно порасла, то се осетило при свем том, што су појмови и осећаји на западу били и сувише сметени.

Т. Ст. Виловски

(Наставиће се)

КЊИЖЕВНОСТ

Н Е М Ц И И Ф Р А Н Ц У З И

(Наставак)

Начела немачке уметности

I

Дела немачких »класика« одговориће по себи на ово питање; али пре тога сама начела њихове уметности научиће нас да сумњамо, да би така уметност могла свету дати урнеке.

Не мислимо да говоримо овде о оним начелима, које сам горе споменуо, о начелима школе и параде, која Немац изводи пре но што ће да производи, или их замишља после дела. Пре но што ће своје створове да изнесе на видик,

нико о њима не мудрује више од њега; нико не зна боље оно што ваља чинити, али нико не чини мање оно што треба. Па и после дела, кад је после толиких одлука родио чудовиште, уме да нам лепо доказује, толико нас је довео у доктрину, да би оно, што нам је досадно, требало да нам се допада.

Али права начела једне књижевности нису у критичарским књигама; она су у срцима и у духовима писаца. То су оне опште тежње, оне наваде скопчане с пасмином, у кратко: они бесвесни системи, којих се држимо у пркос свима системима.

Дакле из Немчева карактера треба да изводимо његову естетику. Од тога карактера не задржавајмо до ли главну црту, која објашњава све остале. Немац, рекосмо, индивидуум је непослушан друштву. Пођимо и даље у проучавању ове нагонске независности, на коју Немац често хоће да се ритне; пођимо до искона јој, па ћемо видети, да она води уметника ка начелима, која се не слажу са савршенством.

»Германци«, вели Тацит, »мислили су да је недостојно боговског величанства, да богове затварају у храмове и да их приказују у човечанском облику. Шуме су им биле светилишта: у њима су обожавали, не образујући их за очи, душе, које су узимали иза видних предмета.« Ова примедба садржи у клици сву нашу теорију.

Не можемо се довољно позивати на ту чињеницу, да Германи нису знали за град; они нису знали за онај уметнички свет, у који су Грци и Римљани бегали од спољашњег света, за ону тамницу окићену и сјајну, из које су пркосили кобностима незнане те дакле страшне природе. У заузданости и шумском шуморењу, далеко од симетричних и хладних градова проводи овај народ сву перијоду детињства, у коме дух добија неизбрисиве утиске, који му решавају развитак стаса. Хришћанство дође за тим да му проповеда одрицање од земље и мистично дружење с богом и богородицом; али ова наука, дижући му душу и облагорођавајући му срце, не углађава му дух; она не чини ништа за материјални и чисто човечански развитак ових дивљих зверова. Кад их древност потражи у XVI столећу, беше сувише касно: немачка душа већ је узела била свој облик. Одгојена у шумама и чрез шуме древне Германије она је остала пантејистична; она је за увек заволела, често нехотичном љубављу, складни и узвишени неред живота, сметене и срдачне армоније пола.

К томе је Германац становао у земљи влажној, обраслој дрвима. Тамо плове магле и паре, готове да оживе за уобразиљу и да створе читав народ страних створова. Предмети тамо топе своје контуре једни у другима; округла кубета широких сеница или густе честе скоро увек тамо крију стрмене стене и дрва. Свуда зелен каос, неопредељени савици, мрачност са светлуцањем, а поврх свега небо промењљиво, на којем сунце, у пола застрто, често личи на око без зенице у једноокога.

Напротив, дух грчко-латински развија се

на светлим и жарким обалама средоземнога мора. Толико су често славили спретне лепоте и театрални поглед ових блажених крајева, да се посматрач може ограничити, да их само укратко спомене. Може се рећи, да је земља тамо била класична пре становника. Сунце баца тамо снажну светлост, која, слободно размичући предмете, умножава живе погледе и праве црте. Уз то, услед саме цивилизације, земља, зарана оголивши, брзо показа свуда стене голе и симетричне, простране хоризонте са великим јасним цртама.

Али што се није довољно показивало, то је огромни утецај, који су тамо имала на човечји дух не природна позорја, него сама дела човечја. Разумни Грк рађао се или се бар одгајао у градовима. Непрестано дружење са саграђанима, уточиште, које му даваху куће, свега удаљаваше и у исти мах ослобађаше од природних сила. Шуме, што их је најчешће виђао, биле су шуме од ступова. У којој су се мери гомилали уметнички или индустриски производи и живот му биваше удобнији, у тој мери имађаше човек све више и више поуздања у себе. Он се дивљаше сам својим делима правих потеза и правилнима; на тај начин ствараше себи човечански идејал, који му представљаше стварни свет као отрцану масу, као груб покушај. Да би сачувао своје богове, зар није требао да их преокрене у људе? Пре свега у друштву и живећи само у друштву, он је губио из вида општи живот и поносито се од њега усамљавао: мноштво живих или бездушних каоса у његовим очима била је само нека трома или гмизава ствар, из које се подизало човечанство, попут дана из црнога дна првобитне ноћи.

Овај дух, ако и донесен Французима, свакако је француски. Знамо, колико су њиме Гали били испуњени; дакле ни мрак средњег века не могаше срушити га. Француски језик, мати француске мисли, беше ту, да га за увек одржи у француској пасмини.

Поставимо сад пред душу или свет ова два духа, које смо ставили један спрочу другог; замислимо, да они хоће да их репродукују у уметничком делу: шта ће да буде?

Латинина храбре већ његови модели; ова природа тако необична или тако проста, ове душе тако јасне у страстима, тако видне, не да пркосе подражавању, него као да га зову и вољно му се нуде. Уз то ранија дела дају

уметнику поуздања; у њима види он уједно-стручене слике ствари; живећи увек са тим сликама, он им се најпосле толико и још више диви, него самим стварима. Ово непрестано посматрање дела његових претходника ограничава човека у човечанству, па уклањајући га од необуздане материје, згушњава му моћ и узвишава је. Ту онда по нужди долази, да сликар мисли да улепшава оно, што види, и не видећи у томе само суштину, идеју, како рече Платон. Он дакле иде напред: ради грозничаво, да би себи присвојио све ове начине уједностручавања и генерализовања, који творе технику уметности.

Ово присвајање, тако лако за њега, није без опасности. Човечја симетрија, често спољашња, хладна и укочена, хоће да му изгледа виша од дубокога, живог и разноликога реда у васелени. Ако се не узме на ум, он ризика да предмете не види више, него кроз репродукције, које су мајстори начинили; препочињући јаву, која је вечни идејал, он мисли каткад да је исправља. Тада је за њ уметност, или скоро да је то, модел, који човек даје природи.

Чим Германац прими свој темперамент, или пође за њим, он прво није охрабрен да производи ни својим једноликим пољима, ни својим сумрачним гајевима, ни својим срцем, неопредељено створеним. Он није одрастао у по-

(Наставиће се)

ДЕЛФИНА ПОТОЦКА

(Свршетак)

Будућност је за то дознала из његове лирике, која је пуна страсти, пуна жара а пуна уједно и горке, јетке туге. Мање његове песме, разбацане по писмима Делфини, никад нису биле намењене јавности. Занимљиво је, да Красински у њима први пут употребљава стих — сви његови ранији радови писани су у песничкој прози — и то мајсторски. Само у њима живи његова љубав потпуно и отворено, како је непосредно и чисто изврела из његове племените и искрене душе.

А Делфина? Са свим се на сигурно може рећи, да је од свију њених обожавалица Красински био највећи њен идејал. Ласкало јој је, да је љубавница велика песника — но није га могла разумети, појмити, завоleti га од свег срца. Не ће тим да се каже, да је љубав њена била сушта причина —

цветника од урнека, поред побеђене природе. Напротив, он и сувише живи са стварима и у њима, он их гледа погледом, који сувише продире и који је сувише непосредан, да би покушао да им подражава, то јест да учини да живе иначе, а не само у себи самима.

Он у дну увек има да га је снашла природа, која се не да подражавати.*)

Сувише му је мила јава, да би се усудио био да је сапати; да се у њој прави избор, то је за уметност неопходан услов; њему је то обесвећивање. Он не увиђа довољно, ако француски дух обузме од телеса или од дела, што их пише, нешто од њихова живота, да им за то дода сву своју душу. Потези прави и чисти, мудри савици, које су Французи извели из спољашњег света, ако и нису тамо заиста, све те лепоте, чеда францускога ума, њега у ствари мање очаравају, него обилате завојице и бескрајња разноликост великога Тевта. Ако се Латинин дивн дрвету, што у њему види ступ, Германац налази, да је ступ само у толико леп, што га сећа на дрво. Првome је дрво каткад само ступ, који није добро испао и има збркан и несиметричан капитал; другome је ступ увек дрво оборено, нагрђено, израњено.

*) Ово чувство врло је добро изразио Гете у почетку Вертера. (Види писмо од 16 маја.)

но то стоји, да је код ње одлучна била уобразиља а не осећај. За таква душевна дива, какав је био Красински, није она имала крила — она је остала на земљи, дубоко, дубоко под њим.

Но не може се порећи, да је она на даљи развитак његових мисли имала знатна утецаја. Умела је да се уживи у његове идеје на понављајући их пред њим много је доприносила, да су те идеје ојачале у његовој унутрашњости и да је велики душевни процес, који је био попретио да ће му подрмати све његово пређашње уверење, опет постао имна нади.

Па тада, у време, кад је Пољска била на ивици пропасти, појави се из његове душе као сјајан метеор, који предсказује васкрс, његов „Przedswit“. За једини тај спев мора пољски народ увек бити захвалан Делфини Потоцкој.

Историја њене љубави проста је и једноставна. У половини фебруара године 1839 отпутује Делфина из Напуља у Рим, но тај растанак није дуго трајао. Двоје драгих се на скоро опет састадоше. Јулија године 1840 мораде Красински у Монаково, да се онде састане са својим оцем. Делфина је пошла за њим и онда ју је Красински први пут назвао Беатриче. Оно неколико недеља, што су провели у Монакову, могу се сматрати као вршак њихове среће. У Италију се вратили као две већ за вечност спојене душе, једно у друго заљубљени а обоје сневају о најлепшој будућности.

Неколико су дана провели у северној Италији. Излети у алпске долине и по плаветним сјајним валима језера оставише у песниковој души незаборављиве утиске. При једном таком излету, кад се у дивној, месецем обасјаној ноћи возили на комском језеру, зачела се идеја „Шедсвита“. Наскоро за тим опет се растадоше двоје драгих. Красински оде у Напуљ, но у мају се врати у Рим и онда се цело лето није растајао са Делфином. У јесен, кад је чуо да му се пријатељ Дањелевић на смрт разболео, похитао је у Монаково.

Делфина је опет отишла за њим те је верно с њим дворила бонога пријатеља. Кад је Дањелевић умро, одоше обоје марта године 1842 на неколико месеци у Ницу. „За вечита ће ми времена дани у Ници остати у најдивнијој успомени“ — пише свом пријатељу Гашином. „Јахали смо по бреговима. Небо је било дивно а у души је била срећа — мирна, узвишена, јер смо нас двоје непрестано говорили о свету идеја, о свету духа, о свету будућности“.

Онде, крај ватрених погледа Беатричних, у вре-

ме најчаровитијих шетњи допевао је песник и свој „Przedswit“.

Но не би суђено да срећа њихова буде дуга века. Отац Красинскога стаде наваљивати на свога сина, да се жени. Песник се није могао опирати и тако узме јунија 1843 девојану, која је по душевним подобностима и по лепоти била савршено дорасла Делфини, али је по чистоти осећаја куд и камо надмашавала.

Последња порука Красинскога драгани била је дивна елегија „Моли се Богу за мене“, коју је написао од прилике на месец дана пред сватове.

После сватова као да се песник са свим истрезнио. Ма да није са свим прекинуо с Делфином, ипак је дошло дотле да њена писма није ни отварао а камо ли на њих одговарао. Нестало је било зара, који ју је некад озаравао. Некад је писао: „Сагледати идејал и завољети га, но после на њему открити пеге, то је највећи бол“, па истину тих речи увидео је онда и сам.

Кад се после неколико година тешко разболео, похитала је опет Делфина, да га двори. Но песник није хтео ни да је види. Није дозволио да дође преда њ на самртничкој му постељи, а 23 фебруара 1859 испустио је душу.

Делфина Потоцка још се дуго после смрти Красинскога градила „удовом његова срца“. С колико права, сведочи то, што јој ништа није сметало, да се мужу свом опет интимно приближи, кад је он после свога изгнанства у Саратову дошао у Париз.

Беатриче! Не, то је Делфина Потоцка била само у фантазији Зигмунта Красинског!

Из Квапилова дела:

„Ženy a milenky slovanských básníků“.

КОВЧЕЖИЋ

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

□ За оне, који се баве социјологијом, изађе крајем прошле године врло интересно дело: *Les luttes entre sociétés humaines et leurs phases successives*, par J. Novicow.

□ У Паризу изађе прошле године књига: *De Goritz à Sophia, par le capitain Pimodan*. То су његове успомене из Бугарске.

□ У Рајнвалдовој *Bibliothèque des sciences contemporaines* изашло је 1887 год. дело познатог Abel. *Novelacque-*

La linguistique. О словенским језицима у опште, српском и хрватском посебице говори на стр. 366—389. У тврдом повезу стаје 5 динара.

Поправка. У прошлом броју у расправи о прошлости Београда а на страни 108 у другом ступцу поткрала се позамашна погрешка. Онде у једанаестом и дванаестом реду од горе стоји: Француски, бугарски и немачки кнежеви, а треба: Француски, бургундски и немачки кнежеви.

САДРЖАЈ: Песништво: Реалиста I. Љубав. У споменицу гђи И... Л.....ј. Ханс Ајлер. Управна служба. Вечити муж. — Поука: О прошлости Београда. — Књижевност: Немци и Французи. Делфина Потоцка. — Ковчежић: Књижевне белешке.